

Časopis SAVEZA EKONOMISTA SRBIJE za pitanja ekonomske teorije i prakse

GODINA XXIII

BEOGRAD, JULI 1990.

BROJ 3 (Str. 199-302)

SAVET: Čobeljčić dr Nikola, predsjednik, Kovačević dr Mladen, Macura dr Miloš, Madžar dr Ljubomir, Maksimović dr Ivan, Mulina Tripo, Nikolić dr Miodrag, Perić dr Aleksandar, Pjanić dr Zoran, Popov dr Zoran, Stanišić dr Petar, Todorović Srbislav, Žarković dr Dragoje.

REDAKCIJA: Gnjatović dr Dragana, Janković dr Novak, Kovačić dr Zlatko, Labus dr Miroljub, Madžar dr Ljubomir, Marinković dr Radosav, Popov dr Sofija, Radmilović dr Stanko, Savin dr Davor, Sekulović dr Marko, Šuvaković dr Đorđe, Veselinov dr Dragan, Zelić dr Nikola.

Glavni i odgovorni urednik: Madžar dr Ljubomir

Tehničko uredjenje: Stana Anđelković, sekretar Redakcije

Izdaje: SAVEZ EKONOMISTA SRBIJE, Beograd, Maršala Tita 16, tel. 644-980.

Časopis izlazi četiri puta godišnje. Godišnja pretplata za organizacije 700,00, za pretplatnike u inostranstvu 1.500,00. Žiro račun: 60806-678-11721 sa naznakom za „Ekonomsku misao“.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ МЫСЛЬ

ЖУРНАЛ СОЮЗА ЭКОНОМИСТОВ СЕРБИИ ОСВЕЩАЕТ
ВОПРОСЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

СОБЕТ: Чобельич др Никола, председатель, Ковачевич др Младжен, Мацура др Милош, Маджар др Любомир, Максимович др Иван, Мулина Трипо, Николнич др Мiodrag, Перич др Александар, Пянич др Зоран, Попов др Зоран, Станишнич др Петар, Тодорович Србислав, Жаркович др Драгоје.

РЕДАКЦИЈА ЖУРНАЛА: Гњатович др Драгана, Јанкович др Новак, Ковачич др Златко, Лабус др Миroljub, Маджар др Любомир, Маринкович др Радосав, Попов др Софија, Радмилевич др Станко, Савин др Давор, Секулович др Марко, Шувакевич др Джордже, Веселинов др Драган, Зелич др Никола.

Главный и ответственный редактор: Маджар др Любомир

Секретарь Редакции: Анђелкович Стана

Издательство: СОЮЗ ЭКОНОМИСТОВ СЕРБИИ, Белград, Маршала Тита 16, тел. 644-980.

Журнал в ходит четыре раза в год. Подписка на журнал для заграници 1.500,00 динаров.

"ECONOMIC THOUGHT"

COUNCIL: Čobeljčić dr Nikola, President, Kovačević dr Mladen, Macura dr Miloš, Madžar dr Ljubomir, Maksimović dr Ivan, Mulina Tripo, Nikolić dr Miodrag, Perić dr Aleksandar, Pjanić dr Zoran, Stanišić dr Petar, Todorović Srbislav, Žarković dr Dragoje, Popov dr Zoran.

EDITORIAL BOARD: Gnjatović dr Dragana, Janković dr Novak, Kovačić dr Zlatko, Labus dr Miroljub, Madžar dr Ljubomir, Marinković dr Radosav, Popov dr Sofija, Radmilović dr Stanko, Savin dr Davor, Sekulović dr Marko, Šuvaković dr Đorđe, Veselinov dr Dragan, Zelić dr Nikola.

Editor-in-Chief: Madžar dr Ljubomir

Technical Editor: Stana Anđelković, Secretary

Publisher: SERBIAN ECONOMISTS ASSOCIATION,

Belgrade, Maršala Tita 16, Tel. 644-980.

Journal is published four times a year. Abroad annual subscription is 1.500,00 dinars.

Prema objašnjenju Republičkog sekretarijata za kulturu SR Srbije br.473-6/7202 od 10. januara 1973. godine ne podleže plaćanju poreza na promet.

U FINANSIRANJU ČASOPISA UČESTVOVALA JE REPUBLIČKA ZAJEDNICA NAUKE SRBIJE

EKONOMSKA MISAO, Godina XXIII, Broj 3

Beograd, 1990.

SADRŽAJ

DRUŠTVENA SVOJINA NA RASKRŠĆU

Ljubomir MADŽAR: UVODNE NAPOMENE 199

MOGUĆI PREOBRAŽAJ DRUŠTVENE SVOJINE: ALTERNATIVE I NEDOUMICE

Aleksandar IVIĆ: KONCEPTUALNA PITANJA I PRAKSA
OSTVARIVANJA DRUŠTVENE SVOJINE U JUGOSLAVIJI
- Materijal za raspravu - 203Radomir D. LUKIĆ: DRUŠTVENA SVOJINA NA RASKRŠĆU: STARE
ZABLUDE I NOVE VARKE 213Alojzij FINŽGAR: ULOGA I PERSPEKTIVE DRUŠTVENE SVOJINE U
USLOVIMA TRŽIŠNE PRIVREDE 217Ljubomir MADŽAR: LAVIRINTI DRUŠTVENE SVOJINE U USTAVU I
VAN NJEGA 225

KONCEPT DRUŠTVENE SVOJINE I PUTEVI NJENOG PRAVNOG UOBLIČENJA

Stevan LILIĆ: DA LI SU SREDSTVA DRŽAVNE UPRAVE
DRUŠTVENA ILI DRŽAVNA SVOJINA? 239Rajko JELIĆ: NEKE NEDOSLEDNOSTI U UPRAVNOM KONCEPTU
DRUŠTVENE SVOJINE 245Andrej BERDEN: TRI PITANJA IZ PODRUČJA SUŠTINE, IZUČAVANJA
I RAZVOJA DRUŠTVENOG VLASNIŠTVA 255Sveta TABAROŠI: REFORMA SOCIJALISTIČKOG PRIVREDNOG SISTEMA
- TRAŽENJE „NOVE“ DRUŠTVENE SVOJINE 259Tomislav DANILOVIĆ: UZAJAMNA USLOVLJENOST DRUŠTVENE
SVOJINE I SAMOUPRAVLJANJA 271

EKONOMSKI ASPEKTI DRUŠTVENE SVOJINE

Petar DUKIĆ : DETERMINANTE I DILEME DRUŠTVENE SVOJINE 281

Jovan ANDRIJAŠEVIĆ: SAVREMENI VLADAJUĆI OBLIK EKONOMSKE
STRUKTURE I SVOJINE 289Radiša MIRČETIĆ: DRUŠTVENA SVOJINA - DRUŠTVENI KAPITAL,
MOMENTI ISTORIJSKE FUNKCIONALIZACIJE ROBNE
PROIZVODNJE (SOCIJALIZAM) 297

CONTENT

SOCIAL OWNERSHIP ON THE CROSSROADS	
SOCIAL OWNERSHIP ON THE CROSSROADS	199
POSSIBLE TRANSFORMATION OF THE SOCIAL OWNERSHIP: ALTERNATIVES AND DILEMMAS	
Aleksandar IVIĆ: CONCEPTUAL QUESTIONS AND PRACTICE OF THE SOCIAL OWNERSHIP REALIZATION IN YUGOSLAVIA	
- Material for Discussion	203
Radomir D. LUKIĆ: SOCIAL OWNERSHIP ON THE CROSSROADS. old mistakes and new illusion	213
Alojzij FINŽGAR: ROLE AND THE PERSPECTIVE OF THE SOCIAL OWNERSHIP IN THE CONDITION OF MARKET ECONOMY	217
Ljubomir MADŽAR: LABYRINTHS OF THE SOCIAL OWNERSHIP IN THE CONSTITUTION AND OUT OF IT	225
CONCEPT OF THE SOCIAL OWNERSHIP AND THE WAYS OF THE LESAL FORMING	
Stevan LILIĆ: ARE THE MEANS OF THE STATE ADMINISTRATION SOCIAL OR STATE OWNERSHIP	239
Rajko JELIĆ: SOME INCONSISTENCIES IN ADMINISTRATIVE CONCEPT OF SOCIAL OWNERSHIP	245
Andrej BERDEN: THREE QUESTIONS FROM THE FIELD OF THE ESSENCE, STUDYING AND DEVELOPMENT OF THE SOCIAL OWNERSHIP	255
Sveta TABAROŠI: REFORM OF THE SOCIALISTIC ECONOMIC ECONOMIC SYSTEM - SEARCHING FOR THE "NEW" SOCIAL OWNERSHIP	259
Tomislav DANILOVIĆ: MUTUAL DEPENDENTS OF THE SOCIAL OWNERSHIP AND SELFMANAGEMENT	271
ECONOMIC ASPECTS OF THE SOCIAL OWNERSHIP	
Petar DUKIĆ: FACTORS AND THE DILEMMAS OF SOCIAL OWNERSHIP	281
Jovan ANDRIJAŠEVIĆ: CONTEMPORARY RULLING FORM OF THE ECONOMIC STRUCTURE AND OWNERSHIP	289
Radiša MIRČETIĆ: SOCIAL OWNERSHIP - SOCIAL CAPITAL, MOMENTS OF THE MARKET ECONOMY HISTORICAL FUNCTIONALIZATION (SOCIALISM)	297

СО Д Е Р Ж А Н И Е
ОБЩЕСТВЕННАЯ СОБСТВЕННОСТЬ НА РАСПУТЬЕ

ОБЩЕСТВЕННАЯ СОБСТВЕННОСТЬ НА РАСПУТЬЕ	199
ВОЗМОЖНОЕ ПРЕОБРАЖЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ: АЛЬТЕРНАТИВЫ И НЕДОУМЕНИЯ	
Александр ИВИЧ: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ И ПРАКТИКА ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ В ЮУГОСЛАВИИ - Материал для дискуссии	203
Радомир Д.ЛУКИЧ: ОБЩЕСТВЕННАЯ СОБСТВЕННОСТЬ НА РАСПУТЬЕ: СТАРЫЕ ЗАБЛУЖДЕНИЯ И НОВЫЕ ИЛЛЮЗИИ	213
Алойзий ФИНЖГАР: РОЛЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОГО ХОЗЯЙСТВА	217
Любомир МАДЖАР: ЛАБИРИНТЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ В КОНСТИТУЦИИ И ВНЕ НЕЕ	225
КОНЦЕПТ ОБЩЕСТВЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ И ПУТИ ЕЕ ЮРИДИЧЕСКОГО ОФОРМЛЕНИЯ	
Стеван ЛЕЛИЧ: СРЕДСТВА ГОСУДАРСТВЕННОГО ПРАВЛЕНИЯ: ОБЩЕСТВЕННАЯ ИЛИ ГОСУДАРСТВЕННАЯ СОБСТВЕННОСТЬ	239
Райко ЕЛИЧ: НЕКОТОРЫЕ НЕПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТИ В УПРАВЛЕНЧЕСКОМ КОНЦЕПТЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ	245
Андрей БЕРДЕИ: ТРИ ВОПРОСА ИЗ СФЕРЫ СУЩНОСТИ, ИССЛЕДОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ	255
Света ТАБАРИШИ: РЕФОРМА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ СИСТЕМЫ ПОИСК „НОВОЙ“ ОТЩЕСТВЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ	259
Томислав ДАШИЛОВИЧ: ВЗАИМОУСЛОВЛЕННОСТЬ ОТЩЕСТВЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ И САМОУПРАВЛЕНИЯ	271
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ	
Петар ДЖУКИЧ: ДЕТЕРМИНАНТЫ И ДИЛЕММЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ	281
Йован АНДРИЯШЕВИЧ: СОБРЕМЕННЫЕ ГОСПОДСТВУЮЩИЕ ФОРМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ И СОБСТВЕННОСТИ	289
Радша МИРЧЕТИЧ: ОБЩЕСТВЕННАЯ СОБСТВЕННОСТЬ- ОБЩЕСТВЕННЫЙ КАПИТАЛ, МОМЕНТЫ ИСТОРИЧЕСКОЙ ФУНКЦИОНАЛИЗАЦИИ ТОБАРНОГО ПРОИЗВОДСТВА (СОЦИАЛИЗМ)	297

Stevan LILIĆ*

DA LI SU SREDSTVA DRŽAVNE UPRAVE DRUŠTVENA ILI DRŽAVNA SVOJINA?

I. Naročito u proteklih desetak godina, puno se govori i čuje o raznim aspektima „društvene svojine“. Na brojnim savetovanjima i skupovima, raspravljano je mnoštvo otvorenih, protivrečnih i spornih pitanja pravnog, ekonomskog i političkog aspekta ovog specifičnog instituta našeg društvenog i ekonomskog sistema. Tako je pre par godina, na ovom istom mestu, povodom rasprave na temu „Teorijsko-metodološki problemi izučavanja društvene svojine u Jugoslaviji“¹, u uvodnom izlaganju, između ostalog, istaknuto: „Društvena svojina u Jugoslaviji, u aktuelnom i teorijskom smislu, ima izuzetan značaj za sistem u celini (...) svi veliki sistemii naučni i socijalni, uspostavljali su se tako što su, pored ostalog, negirali i prevazilazili ranije oblike svojine i usponstavljali nove. (...). Koncept društvene svojine u Jugoslaviji je, kao što je poznato, konkretizacija i razrada Marksovog i marksističkog koncepta svojine uopšte.“²

Istovremeno, još je tada konstatovano da je u teorijskom izučavanju društvene svojine „došlo do određenog zamora“³. Iz ovih razloga (čak i nakon tolikih godina), teško je bilo šta novo reći u vezi sa ovim pitanjima⁴. Ipak, ukoliko se rukovodimo razlozima da razmena mišljenja na ovom skupu ne bude svedena samo na „akademska rasprava“, već da od nje ima i neke „praktične koristi“, čini se da se povodom nekih nepotrebno nejasnih pitanja mogu izvesti određena poboljšanja, i to pre svega one „popravke“ koje se odnose na upotrebu sadržinski, logički i jezički odgovarajućih, tj. adekvatnih pojmova i termina. Polazeći od toga, smatramo da je racionalnije, logičnije i celishodnije, sredstva koja koriste organi društveno-političkih zajednica (tj. „državni organi“), jednostavno odrediti kao „državna“, a ne kao „društvena“ svojina, kako je to sada slučaj. U tom smislu, ista argumentacija odnosila bi se i na sredstva koja koriste organi uprave. Kako su organi uprave društveno-političkih zajednica (Federacija, republika, pokrajina, opština i dr.), pre svega državni organi, to i sredstva koja oni koriste u ostvarivanju svojih funkcija, zadataka i poslova imaju karakter državne, a ne društvene svojine. Ova očigledna i jednostavna konstatacija, po prirodi stvari proizlazi iz suštine i smisla uloge i mesta organa društveno-političkih zajednica u našem sistemu, a u okviru njih i organa uprave.⁵

II. U vezi postavljenog pitanja „da li sredstva kojima raspolazu organi uprave imaju karakter društvene, ili, pak državne svojine“?, čini se da nema nečeg posebno spornog, tj. čini se da je stvar jasna u smislu da je „odmah jasno šta nije jasno“. Ovakav stav se sam po sebi nameće, pogotovo ukoliko je rukovodni motiv da se u okviru postojećeg sistema na najjednostavniji, „najjeftiniji“, ali istovremeno i na najefikasniji način dopri-

* Pravni fakultet, Beograd

nese poboljšanju postojećih, ili iznalaženju boljih rešenja (e.g. u vezi preciziranja i realizacije pravnog režima, tj. ovlašćenja i odgovornosti u vezi korišćenja „državne” svojine). Odmah pada u oči u kakvim se nelogičnostima i nedoslednostima radi.

Ukoliko se, recimo pode od stava da je društvena svojina poseban tip društvenih odnosa (gde je „samoupravljanje” njihova bitna komponenta; gde se radi o „udruživanju” ili „slobodnoj” razmeni rada itd.), očigledno je da ovakva konceptualna konstrukcija ne odgovara kada se radi o sredstvima koja država, odnosno njeni organi uprave koriste u svom radu. Koliko je ova konstrukcija „neprirodna”, pokazuje (i dokazuje) analiza odredbi pojedinih propisa iz oblasti državne uprave (e.g. Zakon o osnovama sistema državne uprave⁴, kao i odgovarajućih republičkih i pokrajinskih zakona⁷), u okviru kojih se, na jedan veoma komplikovan i nekonzistentan način elaboriraju situacije kao što su „odnosi između organa uprave i tzv. radnih zajednica organa uprave”; „sticanje i raspodela sredstava od strane organa uprave i radne zajednice organa uprave” i slično. Kao što je istaknuto, stvari bi se relativno lako mogle pojednostaviti i razgraničiti time što bi se „društvena” sredstva organa uprave, jednostavno odredila kao „državna”. Ovakva solucija odgovara *kako iz formalnih, tj. terminoloških, razloga (s obzirom da su organi uprave državni organi)*, tako i iz sadržinskih, tj. pojmovnih razloga (s obzirom da se „sredstva za rad organa uprave obezbeđuju u budžetu društveno-političke zajednice”⁸).

Možda sam izraz „državna svojina” za nekoga, iz određenih razloga može imati „loš prizvuk”, ali čini se da je krajnje vreme da se oslobodimo potrebe da po svaku cenu budemo „originalni”, čak i u onim slučajevima kada za to nema neke posebne potrebe. Međutim, ukoliko se pode od pretpostavke da je celishodno stvari nazivati onako, kakve u suštini i jesu, sam po sebi nameće se zaključak da sredstva koja koriste organi uprave očigledno nemaju karakter „društvene”, već „državne” svojine. Ovo „nalo” terminološko i pojmovno „razjašnjenje”, po mom mišljenju, može biti koristan doprinos našim sadašnjim naporima ka promenama i reformi, naročito u pravcu uspostavljanja neke vrste „čistog računa” i jasne situacije po ovom pitanju. Prema tome, ukoliko je reč o svojini i sredstvima koja koristi država, odnosno njeni organi uprave, po prirodi stvari, najadekvatniji bi bio izraz „državna svojina” (odnosno „državna sredstva”).⁹

III. Ono što je veoma bitno, a na to je ukazano i u ovoj raspravi, jeste da se pri razmatranju mogućih rešenja, a posebno pri njihovoj realizaciji, mora voditi računa o savremenim tendencijama i koncepcijama. Izgleda da je naš stalni problem u tome, što referentne modele za određena konceptualna, institucionalna i praktična rešenja tražimo u prošlosti, umesto da se orijetišemo na referentne modele koji su savremeni i aktuelni, i koji služe kao osnove razvoja post-industrijske privrede i post-modernog društva. Naravno, ukoliko se rešimo da stvari „rasčistimo” (npr. da državnu svojinu nazovemo „državnom”, privatnu svojinu, „privatnom” itd.), treba se pripremiti i na određene, najblaže rečeno, psihološke posledice toga - u uslovima kada se naša planeta pretvara u tzv. globalno selo, svet nas stalno posmatra i verovatno će nam neko i postaviti pitanje: „šta ste zapravo svim tim „specifičnim koncepcijama” hteli, tj. na koji način je preko njih povećana opšta dobrobit društva?”¹⁰. Lično, nisam siguran da bih mogao da dam zadovoljavajući odgovor.

Zbog toga, pri razmatranju i realizaciji „novih” rešenja, neophodno je optirati za one solucije koje su savremene i koje odgovaraju savremenim razvojnim tendencijama u civilizacijski i tehnološki razvijenom svetu. Evo i jednog veoma ilustrativnog primera za to. U našem aktuelnom društveno-političkom trenutku veoma je često pozivanje na potrebu

uspоставljanja „pravne države“ (i ostvarivanja načela zakonitosti). Naravno to veoma „dobro“ i napredno zvuči, ali ono što laicima i većini nije poznato je okolnost da je tzv. pravna država konceptualna i organizacijska tvorevina kasnog devetnaestog i ranog dvadesetog veka i da je ona kao referentni model savremenog sveta danas „prevaziđena“. Pravna država kao takva niti je cilj, niti je referentni model razvijenog post-industrijskog društva. Paradoksalno, razlog ovome je veoma jednostavan - pravna država, tj. fundamentalni principi ovog koncepta (npr. vladavina prava, načelo zakonitosti i sl.) podrazumevaju se kao prethodne pretpostavke organizovanja i funkcionisanja države u savremenom tehnološkom, ekonomskom, kulturnom i političkom okruženju. Kako u funkcionalnom (tj. „pravom regulisani oblici vršenja vlasti“), tako i u organizacionom smislu (tj. „princip hijerarhijske subordinacije“), pravna država bila je progresivni konceptualni oblik u odnosu na tzv. apsolutističku državu kasnog feudalizma, i kao takva bila je osnovni referencijalni model naprednog industrijskog sveta krajem prošlog i početkom ovog veka.

Za razliku od pravne države, savremena država post-industrijskog društva je tzv. informatička država („computer-state“¹¹), čija se funkcija prvenstveno mora posmatrati sa stanovišta „procesiranja podataka i informacija“. Savremena se država suštinski transformisala od „vršioca vlasti“, u velikog „mobilizatora“, tj. animatora, inicijatora, organizatora i realizatora kompleksnih tehnoloških (npr. informatička industrija), naučno-istraživačkih (npr. svemirska istraživanja) i komunikacijskih (npr. satelitska televizija) poduhvata, i to zahvaljujući ogoromnim količinama informacija kojim raspolaže i koje, na odgovarajući način, stavlja zainteresovanim subjektima (privrednim firmama, naučnim ustanovama i sl.) na raspolaganje.¹² Iz ovih razloga, može se reći, da je referentni model „pravne države“ (per se), model koji je od strane razvijenog sveta prevaziđen. S toga, i u našim raspravama treba biti obazriv i ne zaletati se „na prvu loptu“, već referentne modele tražiti u savremenim društvima, naravno imajući u vidu njihovu „adaptaciju“ na naše uslove.

U vezi s tim, postavlja se pitanje, gde pronaći odgovarajuće referentne modele (e.g. u pogledu oblika svojine) koji bi doprineli celishodnom i efikasnom ostvarivanju naše aktuelne reforme?. Ovo pitanje, svakako, nije jednostavno. Ukoliko se previše „otvorimo“ prema inostranim modelima, postoji realna opasnost da te „multi-nacionalni faktori koji kruže planetom“ za tren oka (npr. tehnološki ili finansijski) „smažu“. Velikim multi-nacionalnim kompanijama nije nikakav problem mobilisati i seliti svoj kapital za jednog na drugi kraj sveta - od Singapura do Meksika, od Meksika do Manile, od Manile do Afrike - u roku od 24 sata (i brže), i to iz razloga što se (praktično brzinom svetlosti) prebacuju podaci, informacije i znanje, odnosno sofisticirani i dobro čuvani „know-how“. Veoma je bitno da u aktuelnom trenutku naša zemlja na pravilan način apsolvira ravnotežu između napuštanja prevaziđenih referentnih modela (u ekonomiji, pravu, državnoj organizaciji itd.), sa jedne, i otvaranja prema stranom kapitalu i ulaganjima, komunicacijskim i kulturnim tokovima sa Evropom i svetom, sa druge strane. Istovremeno, postavlja se pitanje kako „optimalno“ iskoristiti sve komparativne prednosti, geografske, intelektualne i druge prednosti koje imamo, ali tako da u potpunosti zadržimo svoju političku i ekonomsku nezavisnost. Može se reći da je tehnološki i finansijski multi-nacionalni kapital u određenoj meri i zagazio kod nas, te što pre treba izraditi odgovarajuće programe rešavanja ovih, za nas dosta nepovoljnih situacija „tehnološkog i finansijskog kolonijalizma“.¹³

Polazeći od ovog, referentne modele koje treba da akceptiramo moraju biti „efikasni i jeftini“, tj. da daju dobre rezultate za male pare. Možda bi trebalo da se donekle ugledamo primer Japana iz nedavne prošlosti, čija je (ekonomska) politika bila orijentisana na „podražavanju“, ali i „unapređivanju“ onoga što su drugi izmislili i proizveli (e.g. tranzistori, kompjuteri, automobili itd.). Ovakav pristup bi mogao da budu poučan i za nas, posebno u vezi aktuelnih političkih i privrednih tokova u socijalističkim zemljama. Tako, trebalo bi razmisliti da li nam, u vezi određenih solucija, neki postojeći model u nekoj socijalističkoj zemlji može poslužiti kao referentni model (recimo, Madarska po pitanju kako da se na osnovu racionalnog i osmišljenog projekta „otarasimo balasta“ društvene, zapravo državne, svojine nad stanovima¹⁴). Međutim, kako komentarisati dramatično „uznemiravanje javnosti“ koje je ovih dana izazvao Nacrt Zakona o stambenim odnosima, prema kojem (član 23) korisnici društvenih stanova treba da plate 5% vrednosti stana u roku od pet godina da se ne bi našli na ulici¹⁵. Pri tome, ostalo je da se odredi po kom osnovu treba da se utvrdi stvarna vrednost stana, iz kojih razloga je baš određen iznos od 5% i slično (naravno, u ovakvim okolnostima, ne može se isključiti ni opcija da je bilo potrebno „jednokratno prikupiti pare“). Tek intervencijom najvišeg političkog i državnog autoriteta ovaj Nacrt je povučen radi „dorade“!

Iz svega ovoga proističe (kako to često ističe naš popularni profesor Lukić), potreba da je razjasne „terminološka“ pitanja, a ja bih dodao, kako je slikovito rekao jedan naš poznati javni radnik, treba izraditi „priručnik protiv zbunjivanja naroda“. Tzv. društvena svojina, zajedno sa još jednim brojem drugih naših „originalnih“ tvorevina koje „dobro zvuče“, ali koje su konceptualno i jezički nejasne, odnosno ako se iole ozbiljnije „pročeprka“ po njihovoj sadržini, i potpuno protivrečne (e.g. „nagradivanje prema radu i rezultatima rada“, „socijalistička demokratija kao poseban oblik diktature proletarijata“, da spomenemo samo termine koje u okviru Osnovnih načela izričito koriti Ustav SFRJ¹⁶), je upravo takav termin i koncept koji ne samo da „narod“ ne razume, već se zbunjuju i ljudi od struke i nauke, političari, pravnici, ekonomisti i drugi.

Dozvolite još jedan „ilustrativni primer“ neposredno u vezi sa ovim, tj. sa selekcijom referentnog modelom koji je prevaziden, iako „dobro zvuči“. To je ujedno i izvanredan primer opšte prihvaćene zablude u vezi „proizvodnje“. U našim uslovima, društvene snage i sredstva treba mobilisati u pravcu „razvijanja proizvodnje“ i utvrđivanja društvene uloge „proizvođača“. No, da li je baš to savremena svetska tendencija i da li smo mi baš apsolutno sigurni da hoćemo „proizvodnju“? Prema kriterijima razvijenosti, uzima se da je jedna zemlja razvijena ukoliko se manje od 30 odsto stanovništva bavi „proizvodnjom“ (npr. SAD, Holandija, i dr.), odnosno ukoliko je najmanje 70 odsto radno aktivnog stanovništva zaposleno u sektoru usluga i informatičkoj delatnosti i sl. Za proizvodnju, naročito za tzv. neposrednu proizvodnju, može se reći da odumire: industrijska proizvodnja (automobili, rudnici, čeličane) se automatizuje, odnosno robotizuje, a neposredni proizvođači pretvaraju se u „neposredne upravljače“ i „manipulatore procesa“ („process-managers“). Jednostavan zaključak je, da je „proizvodnja“ (i „proizvođač“) nešto čemu se u razvijenom svetu uopšte ne teži. Upravo je iz ovih razloga neophodno voditi računa o jasnom diferenciranju savremenog od prevazidenog referentnog modela.

IV. Iz svega rečenog, mislim da ova vrsta razgovora može da ima neke svrhe, pa čak i određenih pozitivnih efekata ukoliko smo u stanju da nekim „minimalnim“ doprinosom, izazovemo „maksimalnu“ efikasnost, po tzv. mini-max principu. Kao izuzetan doprinos koji minimalnom intervencijom može dati maksimalan efekt želeo bih da navedem

neka rešenja iz Zakona o stranim ulaganjima¹⁷. Žao mi je što profesor Madžar nije trenutno ovde, jer je opšte poznato da je on bio „spiritus movens“ ovog zakonskog akta. Ukoliko ovom prilikom ostavimo po strani značaj same sadržine ovog Zakona, može se reći da ovaj propis ima dve bitne karakteristike koje ga izdvajaju iz naše uobičajene zakonodavne prakse. Prvo, nasuprot praksi donošenja „kilometarskih“ zakona od po 400,500, pa i 600 članova. Zakon o stranim ulaganjima ima svega tridesetak članova, i drugo, termin koji označava instituciju koja se ovim Zakonom reguliše (tj. strana ulaganja), ne samo što je uobičajen za ono na šta se odnosi (tj. na strana ulaganja), već je i prevodiv na strane jezike, tako što i u tim jezicima postoje uobičajeni termini koji se za to koriste (e.g. „foreign investments“¹⁸).

U Zakonu o stranim ulaganjima nalazi se i jedno jednostavno i „jeftino“ rešenje kojim se uloga organa uprave u vezi stranih ulaganja transformiše od stereotipa „birokratske svesti“, u prototip „administrativne efikasnosti“. Rešenje koje je ovim Zakonom predviđeno dijametralno je, mada u pozitivnom smislu, suprotno rešenju predviđenom Zakonom o opštem upravnom postupku¹⁹ u slučaju tzv. ćutanja uprave. Zakon o opštem upravnom postupku predviđa (član 218, st. 2) da se u slučaju da nadležni organ uprave ne donese rešenje po zahtevu stranke u određenom roku (najčešće 30 dana) ima uzeti kao da je doneto tzv. negativno rešenje, tj. ima se uzeti da je zahtev stranke odbijen (tzv. negativna opcija). Na osnovu ovakve zakonske konstrukcije, stranka može ulagati pravna sredstva (npr. žalbu drugostepenom organu) i na taj način ostvarivati i/ili štiti svoja prava i interese. Zakon o stranim ulaganjima, međutim, opredelio se za rešenje orijentisano na ostvarivanje administrativne efikasnosti i podrške organa uprave dinamičkim privrednim tokovima. Tako, u slučaju „ćutanja“ nadležnog (saveznog) organa uprave u vezi izdavanja odobrenja za obavljanje određene delatnosti u vidu koncesije (član 18), odnosno „ćutanja“ u vezi odobravanja registracije ugovora o zajedničkom ulaganju (član 22), ima se uzeti da je zahtev stranke prihvaćen (tzv. pozitivna opcija).

Kao što se na ovom primeru vidi, rešenje je ne samo „jednostavno i jeftino“, već je istovremeno i najefikasniji način „revitalizacije“ okoštale upravne strukture. Ovo se, takode može dobro videti na još jednom (ovog puta hipotetičnom) primeru u vezi Zakona o stranim ulaganjima, a odnosi se na podnošenje zahteva za registraciju ugovora o stranim ulaganjima u vezi proizvodnje i prometa naoružanja i vojne opreme. Strano ulaganje u ovoj oblasti podleže posebnim ograničenjima (član 21). Tako, ukoliko bi se zahtev podneo, a nadležni organ uprave ne donese rešenje (s obzirom na prirodu stvari pretpostavimo da treba doneti rešenje o odbijanju zahteva) u predviđenom roku od 30 dana, strani ulagač ima pravo da otpočne proizvodnju i promet naoružanja i vojne opreme. Na ovaj način postizu se dva komplementarna pozitivna efekta: a) nadležni organ mora voditi računa da predmete rešava o roku, ali tako da se ne sputava privredna inicijativa i dinamika, i b) nadležni organ ne samo deklarativno, već i realno snosi sve posledice svog neodgovornog i neefikasnog rada.

V. Navedena i slična rešenja samo su još jedan od niza dokaza da se i tzv. malim koracima može postići mnogo efikasnih i pozitivnih efekata. U tom kontekstu, siguran sam da bi u zakonskim i drugim tekstovima bila korisna preformulacija koncepta i termina „društvena svojina“ kada su u pitanju sredstva koja koriste državni organi, odnosno organi uprave. Stoga, umesto neadekvatnog izraza „društvena svojina“, odnosno „društvena sredstva“, za označavanje svojine, odnosno sredstva kojim raspoložu državni organi, i u okviru toga organa uprave, jednostavno treba koristiti izraz „državna svojina“, odnosno

„državna sredstva“, a koji je kako pojmovno, tako i terminološki adekvatniji stvarnoj prirodi svojine, odnosno nameni sredstava koja ovi organi koriste. Da je to celishodno, nadam se da potvrđuju izneti primeri.

¹ Vidi: „Teorijsko-metodološki problemi izučavanja društvene svojine u Jugoslaviji“, Zbornik radova sa savetovanja održanog 16. i 17. decembra 1982. godine na Pravnom fakultetu u Beogradu, Centar za Marksizam Univerziteta u Beogradu i Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 1984.

² Dr Aleksandar Ivić: „Teorijsko-metodološki problemi izučavanja društvene svojine u Jugoslaviji“ (uvodno izlaganje), Zbornik, str. 4-5.

³ Dr Vladimir Horvat: „Neki metodološki aspekti izučavanja društvenog vlasništva na pravnim fakultetima“, Zbornik, str. 24.

⁴ Većina stavova (odnosno upozorenja) sa ranije rasprave i danas je „aktuelna i akutna“. Tako: „...ni do danas nismo sasvim načisto u teoriji, a mislim ni u praksi šta je primarno u našem društvu, da li ekonomska osnova i društvena svojina iz koje deriviraju ekonomske zakonitosti ili produkcionni odnos shvaćen kao sistem prava, ustavnih pravnih ovlašćenja, dakle u osnovi jedna normativna koncepcija, koja ono što treba da bude često identifikuje sa onim što jeste.“ (podvukao S.L.) - dr Ivan Maksimović: „Osvrn na odnos ekonomije i prava u vezi sa reprodukcijom društvene svojine u postustavnom zakonodavstvu“, Zbornik, str. 20-22;

„Društvena svojina predstavlja se kao pravni i ekonomski fenomen i da bi se regulisala podrazumeva nove pravne i ekonomske institute. Međutim, od tog načelnog stava do realizacije put nije preden.“ (...) Čini mi se da ako do sada, za ovih trideset godina, nismo uspeli da pronademo novu pravu i ekonomsku suštinu društvene svojine, onda verovatno da bar za sada tih instrumenata i nema.“ (podvukao S.L.) - dr Mirosljub Labus: „Neki instrumenti ostvarivanja društvene svojine“, Zbornik, str. 63.

⁵ „Društvo kao subjekt nije pravno organizovano, a država može biti samo subjekt državne svojine.“ (podvukao S.L.) - dr Radimir Lukić: „O organizovanosti društvene svojine i smislu njenog naziva“, Zbornik, str. 79.

⁶ Zakon o osnovama sistema državne uprave i o saveznom izvršnom veću i savezним organima uprave, Službeni list SFRJ Br. 23/78 (sa kasnijim izmenama i dopunama), članovi 138-158, i 128-137.

⁷ Recimo, Zakon o državnoj upravi, Službeni glasnik SR Srbije br. 9/80 (Isa-kasnijim izmenama i dopunama), članovi 139-149 i 198-222.

⁸ Vidi, recimo Zakon o osnovama sistema državne uprave (čl. 128); Zakon o državnoj upravi SR Srbije (čl. 198).

⁹ Ukoliko se radi o svojnini drugih subjekata, recimo privrednih subjekata, korporacija, zadruga, pojedinaca i sl., takode treba upotrebljavati uobičajene i adekvatne izraze.

U tom smislu, odgovarajuće osnove je postavio i određene perspektive otvorio nedavno donet Zakon o preduzećima (Službeni list SFRJ, 77/88).

¹⁰ Primera radi: „...efikasnost kako kapitala, tako i rada veoma je (u Jugoslaviji) niska u poredanju sa međunarodnim standardima, posebno u odnosu na kvalitet proizvoda...“, odnosno uporedna analiza produktivnosti rada (za 1985) izgleda ovako: „OEC - 1001, EEZ - 76; Austrija - 68; Španija - 57; Grčka - 44; Jugoslavija - 19.“

OECD Economic Surveys - Yugoslavia, Organization for Economic Co-Operation and Development, Paris, 1988, str. 50 i 83.

¹¹ David Burnham: „The Rise Of The Computer State“, New York, 1979, str.7.

¹² Stevan Lilić: „Efikasna uprava - pretpostavka savremene ekonomije i države“, Marksistička misao, Beograd, br. 6/88.

¹³ O ovim pitanjima, veoma ubedljivo, Dragoljub Žarković: „Da li je moguća privredna reforma?“, Pravni život, Beograd, br. 7-8, 1988, str. 1069-1074.

¹⁴ Zanimljivo je napomenuti da se u Madarskoj izjavljuje da bi, po određenim pitanjima, za Madarsku Finska bila dobar referentni model!

¹⁵ Načrt Zakona o stambenim odnosima, Izvršno veće Skupštine SR Srbije, 4. maj 1989.

¹⁶ Ustav SFRJ, Službeni list SFRJ, br. 9/74, Osnovna načela pod III i pod IV.

¹⁷ Zakon o stranim ulaganjima, Službeni list SFRJ br. 77/88.

¹⁸ U tom smislu vidi - dr Ljubomir Madžar: „Investing in Yugoslavia - Challenges and Opportunities“ - Introduction, Jugoslovenski pregled, Beograd, 1989.

¹⁹ Zakon o opštem upravnom postupku, Službeni list SFRJ br. 47/86.